

Nüüd, müütide ajastu koidikul

Ilmunud: Eesti Ekspress 11.12.2019

Tulevikust rääkides, kas olete märganud, et elu meie ümber muutub üha paradoksaalsemaks? Eestis on praegu meie ajaloo parim haridussüsteem. Ometi on meile kuskilt tekkinud lameda maa ja kloori usku inimesed. Eestis on meie ajaloo parim sotsiaalsüsteem. Ometi on tänavatel kodutud ja inimesed surevad ravijärjekordades. Vaikselt, hääletult, lahkuvad ei räägi.

Nii see tulevik just tulebki. Maailm ei arene kunagi ühes suunas, kas ainult paremaks või ainult halvemaks. Selle asemel kasvame kõikides suundades korraga. Headus läheb heamaks ja kurjus kurjemaks, ilu kaunimaks ja koledus võikamaks. Maailmas pole kunagi olnud ühtaegu niipalju tarkust ja rumalust, kui nüüd.

Kuidas me üldse tunnetame ajaloo kulgu? Johan Galtung ja Sohail Inayatullah eristavad raamatus „[Macrohistory and Macrohistorians](#)“ lineaarset ja tsüklilist ilmanägemust. Esimeses tajume arengut ühtlase voona, mida aegajalt segavad sõjad ja katastroofid. Teises näeme arengut pigem kasvu- ja langustsüklite lõputu jadana. See on justkui spiraal, kus ajalugu end igal uuel arengutasandil omamoodi kordama kipub. Kus asume sel teekonnal meie täna? Ja kui elame tõesti „tõe-järgses“ maailmas, siis mille eelses maailmas me õigupoolest elame? Ühes on president [Toomas Hendrik Ilvesel](#) õigus: vaba ja demokraatliku ühiskonna tänase taandumise põhjuseks ei ole ainult globalism, „ilmajätute“ mäss või „eliidi“ läbikukkumine. Toimuva mõtestamiseks tuleb võtta palju pikem ajalooline perspektiiv.

Rooma keiser Maximianus saatis 286. aastal Alpidesse mässu maha suruma täiendava leegioni. See nn [Teeba leegion](#) oli formeeritud Egiptuses, sealsete kopti kristlaste baasil. Täna Šveitsi Sankt Moritzi linnakese lähedal keeldusid sõdurid täitmast keisri käsku kohalike kristlaste ohverdamiseks. Karistuseks oli leegioni „detsimeerimine“ – iga kümnenda sõduri hukkamine kaaslaste poolt. Kuna karistus ei andnud tulemust, läks see kordamisele. Lõpuks läks surma kogu leegion. Sel varakristlikul lool on seos Eestiga. Leegioni mustanahalist komandöri, hilisemat pühakut Mauritiust võime näha Tallinnas Mustpeade vennaskonna vapil.

Poolteist aastatuhandet hiljem elas Prantsusmaal kuningas Louis XVI. Ajaloolane Helmut Piirimäe [kirjeldab](#) teda nii: „...üha suurema osa monarhi päevakavast hõlmas kuninglik harrastus – jaht. See köitis teda niivõrd, et oma regulaarselt peetud päevikus kirjutas ta ka 14. juulil 1789 – „Mitte midagi“. See oli päev, mil Pariisi rahvas vallutas Bastille', aga kuningal ei õnnestunud isegi ühte jänest maha lasta“.

Mulle tundub, et tänased vaba demokraatia kaitsjad vaatavad maailma muutumist umbes sama mõistmatul pilgul nagu Maximianus oma vabasarva minevaid sõdureid või Louis XVI Pariisi tänavatel teda giljotiinile saatvat rahvahulka. Tagantjärele teame, et need valitsejad ei adunud selleks ajaks ühiskonnas tegelikult juba toimunud muutust. Olles üles kasvanud veel eelmises ajastus ei suutnud nad teistsugust maailma lihtsalt ette kujutada. Ehk tasub meil ka täna endalt küsida: mille me maha magasime? Mis on see ilmne, mida me ei näe?

Lõpliku vastuse sellele küsimusele annab muidugi ajalugu. Üks paistab siiski olevat selge juba täna: tehnilise progressi ja sellega seonduva füüsilise heaolu kasvu ajastu on selleks korraks läbi saamas. Põhjaliku ülevaate tehnilise innovatsiooni taandumisest ja selle mõjust majandusele pakub Robert J. Gordon raamatus „[The Rise and Fall of American Growth](#)“. Kui rahulikult vaadata, siis viimased 50 aastat pole enam toonud läbimurdeid, mille mastaap oleks võrreldav eelmise 150 aasta saavutustega (telegraaf, elekter, lendamine, tuumaenergia, mikrokiip). Ka teaduse vallas pole meil sajanditagusele Einsteini relatiivsusteooriale täna midagi vastu panna. See taandumine tuleb halval ajal. Just nüüd, kui oleme taipamas, kui tuksi me planeedi oleme keeranud. Nüüd, kui meil läheks

tarvis hoopis suuremat võimekust vigade parandamiseks. Gröningeni Ülikooli emeriitprofessor [Angus Maddison](#) rehkendas õhtumaade majanduskasvuks aastatel 0 kuni 1820 keskmiselt 0,06% aastas. See on umbes üks sajandik Hiina tänasest kasvukiirusest. Aga mis siis, kui kasv ja heaolu paranemine 19-20. sajandil oli ajaloo erand? Mis siis, kui oleme nüüd lihtsalt naasmas tavapärasesse stagnatsiooni?

See kõik ei tähenda, et innovatsioon oleks maailmast kadunud. Kuid võidujooksu olemus on muutunud. See on läinud omamoodi „pehmeks“. Täna ei toimu murrangud enam niivõrd riistvara, kui tarkvara ja ühiskondlike suhete vallas. Näit. Bolt ja Booking.com ei kätke endas mingit erilist tehnoloogilist arengut. Ometi on nad varasematest takso- ja reisifirmadest umbes samavõrd üle, kui metallurgiakombinaat sepikojust. Uuenduse sisuks on siin organisatsiooni enese muutumine. Selle uus ülesehitus on lihtne ja lame. Enam ei leia me siit 20. sajandile omaseid pikki ja kohmakaid käsuahelaid. Nii näitab Bolt meile teed ka Eesti avalike teenuste ümber kujundamiseks tulevikus. Milline võiks välja näha ülikool kui platvorm? Või Haigekassa kui platvorm? Kuidas toimiks [agiilselt](#) juhitud kaitsejõud?

21. sajandi uuendused on kandunud justkui reaalmaailmast kõrvale, virtuaalsfääridesse. Ent uues metsas on uued ohud. Nii luuakse seal üha uusi müüte, manipuleerimis- ja õnnestustehnoloogiaid. Sotsiaalmeedia-karsklasena vaatan sageli imestunult reaalmaailma mullistusi, mida põhjustab mõni veebis heidetud pilt või sõna. Ühiskond oleks justkui elektrit saanud. Aga mis siis, kui [Hans H. Luigel](#) on õigus ja ühismeedial ongi meile kollektiivsel tasandil umbes samasugune narkootiline mõju nagu alkoholil üksikisikule? Mitte asjata ei ole meie koolidesse hakanud ilmuma nutivabad alad. Veini me lastele ju ei anna...

Inimkond loob seda millest unistab, mitte vastupidi. Võimalike tulevike aimamiseks tasub jälgida kultuuri, sest just seal peegelduvad meie unistused. Ajaloo tuli kõigepealt renessanss kunstis ja kirjanduses, järgnes valgustusajastu ja alles siis tööstusrevolutsioon. Muus järjekorras oluks sama areng võimatu. Täna leiame ilmekaima tõendi muutuse olemusest oma laste lugemislaualt. Seal on Jules Verne ja Jack London asendunud J. K. Rowlingu ja George R. Martiniga. Kui inimkonna praegune võimsaim unistus on tõesti „Troonide mäng“, siis on mul väga raske jääda optimistlikuks. Aga mis siis, kui olemegi kulgemas tagasi barbaarsuse suunas? Roomagi langes ju lõpuks barbaritele.

Kui kristlus hakanuks levima tänapäeval, mitte 2000 aastat tagasi, siis nimetaksime seda protsessi „viraalseks“. Täna käiks see kõik palju kiiremini. Maailm on ideede levikuks praegu umbes sama küps kui kevadine heinamaa kulupõlenguks. Aga mis siis, kui näeme peagi tühjalt kohalt sündimas hoopis mõnd uut iidolit või metareligiooni? Greta Thunberg seda mõõtu välja vist veel ei anna. Kuid vaevalt ta viimaseks jääb.

Euroopas tähistasid meie ajaarvamise esimesed sajandid Rooma materialistliku kultuuri hääbumist ja uue „usk, lootus, armastus“ ideaali sündi. Järgmine uus ideaal „vabadus, võrdsus, vendlus“ sündis alles 18 sajandit hiljem Prantsuse revolutsioonis. Mõlemad ideaalid on üllad. Mõlema nimel on tehtud palju kurja. Mulle tundub, et tänane muutus on kandmas meid pigem tagasi esimese ideaali suunas. Ometi ei peaks nad teineteist välistama, vaid täiendama. Mis siis kui praeguse ajastu tõeline proovikivi seisneb hoopis nende ühendamises? Kui tahate muuta tulevikku, tuleks alustada unistuste muutmisest ja selleks pole praegu üldse halb aeg. Tulevik ei ole ennustatav, ainult loodav.

Guido Viik